

Tørvefolket i Tinning Mose

Fortalt af Niels Peter Boye-Nielsen

I køkkenet stod tørvekassen op mod køkkenbordet inden for gangdøren. Den var en god siddeplads, for den var lidt højere end de to stole ved indskudsbordet. Ulempen var, at der skulle tages brændsel op af kassen af og til, for der blev altid fyret i komfuret.

Der var også det, at vi skulle sidde to på tørvekassen, så vi sad lidt klemt. Men det var nu det bedste alligevel at sidde her, for så vendte man fremad og kunne se og opleve alt det, der skete i køkkenet.

Far sad for den anden ende af det indskudsbord, der med to fjæleender var lige til at skubbe ind i de tilsvarende udskæringer under bordpladen i det faste køkkenbord op mod de to vinduer ud til hønsehuset og brændehuset.

Ved den korte langside sad en karl og enten søster Tove eller en anden. Mor stod op og spiste henne ved køkkenvasken, for så kunne hun hele tiden se, om nogen manglede noget, eller om alt på komfuret var parat og ikke brændte på. For komfuret var i gang hele året, og der blev fyret med træ fra Frijsenborgskovene, huggede pinde fra vore egne træer eller tørv fra Tinning mose.

Vi boede jo ellers i et tørvedistrikt til begge sider. Otto Nygaards mose var mod Hinnerupsiden, og Jens Møller Bech's og Johs. Rasmussens moser var fra Skødtsminde til Søftensiden.

Men disse Gl. Hinnerup tørv var fulde af hundekød (græsdyndannelser) eller var svovlede, så det lugtede grimt, ødelagde skorstenen og komfuret og gav kvindfolkene beskidt forklædemave, når de skulle stå op ved komfuret. Sådan sagde man.

Både tørv og brænde var vigtigt

Fyres det skulle der, både for madlavning og varme. Derfor var brændsel en stor nødvendighed for os. Tørv var gode at brænde, når ilden skulle holde længe. De brændte lang tid, men gav ikke ret meget varme. Træ brændte hurtigt og gav høj varme, så vi skulle have en del af begge slags. Pinde var til at fyre op med eller til at få de langsomme tørv til at futte lidt bedre.

En "pindehund" var små tynde tørre pinde pakket sammen i en avis. Den kunne sætte fart på det hele. Især da hvis den fik en skvæt petroleum over sig, så gik det godt.

Vi skulle bruge tre tusinde tørv til komfuret og tre-fire rummeter træ til kakkelovnen plus vore egne pinde fra træerne for at fyre året igennem.

Godt med en god familie

Vi var så heldige, at vi var i familie med nogle ordentlige tørvefolk, der følte at familiebåndene var stærkere end pengebåndene alene. Maren og Jens Møller var begge to fætteret med min bedstemor. Så de var altså dobbeltfætteret.

Min far var så næstsøskendebarn med deres søn Søren Mølle. Dette lange familiebånd var godt for os under anden verdenskrig i fyrrene. Da var der brændselsrationering, og alle gode kneb var nødvendige for at holde varme indendørs.

Maren og Jens Møller boede langt ude i Tinning mose. Helt op til skovhjørnet til det gamle "Skovfryd", der var blevet nedrevet i 1936. Ude ved skellet til Linen oppe under Sønderskoven. Her hentede vi vores tørv.

Træet hentede vi i Norringuhre eller af og til i Sønderskoven ved skovfoged Clausen. Skovfoged Rasmussen i Norringuhre var af og til noget lunefuld og ville nødtigt sælge træ til bønderne. Men da vi ikke havde skov selv, fik vi jo brændselsmærker. Disse mærker viste, hvor meget træ, vi kunne tilkomme. Men ikke hvor det skulle hentes.

Skovfoged Rasmussen lod Norringbønderne få træ fra den nærmeste skov, Norringuhre, medens vi fra Gl. Hinnerup blev henvist til at køre den gode mil hver vej til Sønderskoven efter vores brændsel. "I kan jo da hente tørv derude, så kan I vel også hente jeres træ ad den samme vej", sagde skovfogeden magtglad.

Så derfor fik vi de noget særegne oplevelser med at hente vores tørv ude i Tinning mose. Det var jo en hel udflugt med de mange forberedelser, når vi skulle af sted efter "bræning".

På ekspedition efter tørv

Der var to timers kørsel hver vej, og så var der jo diverse pauser for heste og mandskab både ud og hjemad ved derværende brugser, og med hvem bekendte vi nu traf på. For en vis ekspeditionsfrihed var der også. Der var spændt forventning i os, når det var ved den tid, at vi skulle ud efter tørvene i Tinning mose.

Et par dage inden havde far været på cykel ude for at aftale med Jens, Maren og Søren, hvornår vi måtte komme, og hvor mange tørv vi måtte få. Når far så kom hjem til Gl. Hinnerup, havde han altid en masse at fortælle fra de noget gammeldags folk derude fra mosebruget. Det satte også forventningerne op både for vi børn og for karlene, der skulle køre vognen.

Aftenen før tørvehentningen blev den lejrede arbejdsvogn smurt og set efter. Høstskraven, skraven, blev lagt på, og reb, roegreb og muleposer til hestene gjort klar. At skraven skulle på, var for at få stablet så mange tørv på vognen som muligt. Tørv vejer ikke meget, men de fylder, så man kan have rigtig mange tørv på en lejret vogn udstyret som høstvogn.

Henry Dalstrøm, vores nabosøn fra Damsbrohuset, var med derude tre gange, for han tjente hos os i tre år. Han havde flere gode oplevelser at fortælle fra disse ekspeditioner. Nogle eksempler er: Da buggjorden sprang på Musse, den fjermer hest, altså den til højre side, medens vi kørte ned ad bakken ved Korsholm mejeri, så vi kørte ind i mejeribestyrerens have. Eller da der kom en bisværmer i varmen og gjorde hestene helt "tossi", så vi måtte lægge sække over hovederne på dem. Værre var det, da der kom et ekstratog, ligesom vi nåede op til jernbanen ved Damsbrovej, og vi kørte løbsk hen ad Elbækvejen. Hestene var ikke vant til toget, så vores passage af banen var altid beregnet efter togtiderne, vi kendte køreplanen præcist. Men der kom jo af og til ekstratog. Det var jo krigstid. Derfor uheldet.

Men den mest ærgerlige og vidtløftige tildragelse var vel, da uddeleren i Foldby brugsforening, Bundgaard, af godhed sendte en lærling ud med en øl til Henry og en sodavand til mig.

Lærlingen, Egon Udsen, havde en hvid kittel på. Den blæste op i vinden, og det blev hestene så bange for, at de satte i vildt løb op gennem Foldby. Derfor fik vi ikke vore læskeflasker, men en masse skældud, fordi vi ikke kunne holde hestene.

Henry fik ram på hunden

Henrys huskerier var også heltebedrifter, for vi klarede det jo hver gang, endda af og til med en ekstra stærk udgang.

Ude ved Braad'erne, før Foldbygården, havde de en noget grim, gul hund, der var halvskabet, ondskabsfuld og altid lå på lur. Henry vidste det, for han havde besøgt pigen derude en aften. Derfor havde han piskan klar, da vi passerede gården, for hunden skulle straffes.

Henry nåede også at ramme den hen ad siden med piskesnerten. Men så sprang den på Musse, den fjermer hest. Hun sparkede den grimme hund så heldigt, at den døde med et flækket hoved.

Så kom Braad ud, han havde vel hørt spektaklet, og han så på den døde hund. Ejnar Braad var tilsyneladende ikke en gang gal i hovedet, men han sagde da til Henry, at nu var han vel tilfreds.

"Derfor holder jeg nu ved dine heste, medens du bærer hunden op til møddingen", sagde Ejnar Braad. Vores Henry måtte så tage den store døde hund op og bære den op bag gården.

Hunden var tung og beskidt, så Henry blev meget svinet til af den. Men han tog det nu som en mand. Braad sagde ikke noget, men gik bare igen, han sørgede vel over sin gode vens død. Henry sagde heller ikke meget den næste halve time.

Der var også altid kørepause på hjemturen oppe ved Foldby Brugsforening. Så kom der nogle folk hen for at høre, hvem vi nu var. "Há' hiér do. – Si, -hejsten, den nærmer, sidst wa den da it bron? – Hue' foe' I skower hægsten?, de trænge' snaaet? (Hvad hedder du. Se – hesten, den fjermer, sidst I var her, var det da ikke en brun hest? Hvor får I skoet hestene? De trænger snart.

Det var kendere, og de var nysgerrige, som alle var det dengang. Vi kendte Røjte´Pete og et par mere, de var der altid. "Vil du hilse din mor Nels Pete´ - hun laver noget got mad", sagde Otto Pedersen fra Korsholm engang. Det var jeg stolt over.

Vi fik fri fra skole

Udturen fra Gl. Hinnerup til Tinning mose startede klokken otte – halv ni om formiddagen, så var den værste dug dampet af, når vi nåede ud i mosen klokken ti – halv elleve. Det var jo efterårstørv, altså i august måned. For sommertørv var for lette, der var mere bærndkraft i efterårstørvene.

Sådan sagde de i mosen. Vi kørte i to vogne, helst, ellers skulle vi afsted to gange. Men det var heller ikke af vejen med to ture, vi havde jo fri fra skolen for at hjælpe til med tørvene. Der var pakket madkurv og smurt masser af mellemmadder.

Det havde mor gjort, og der var kaffe i patentflaskerne med smæklåget på. Flere aviser var snoet om flaskerne for at holde kaffen varm. Disse aviser var gode at læse i, når maden skulle spises. Det hørte sig til, for så var der spisestille.

Vi sad på to lag foderstofsække, for ellers fik vi ondt i enden og blev hudløse, før vi igen kom godt hjem. Det ville ellers være halvskidt. Hestene måtte gå rask i skridtgang, sådan en til to kilometer og så trave en til to kilometer. Ikke mere. De måtte ikke svede.

Vi børn måtte godt køre hestene på frivej, men kom der en bil, så skulle karlen straks tage tømmerne. Vore heste var aldrig helt trafikfaste, de var arbejdsheste.

Vi snakkede altid let oprømte, fri, når vi kørte, for vi var hjemmefra. Og karlene havde altid meget at fortælle, så der var nyt at hente hver gang. Men når vi drejede ind fra Hammelvejen (Postvej) til mosevejen (Lundborgvej), gik snakken lidt i stå.

Grusvejen knirkede på en ny måde ind ved jernhjulene, og hestene prustede også højlydt og ekstra, anderledes. Den noget sure moselugt hang i luften og gjorde os lidt forventningsbevidste. Det gjaldt også hestene. Fra Lundborgvej drejede vi om ad Høgemosevejen, der er en jordvej. Græs midt i vejen og kun et enkelt spor.

Her var det noget af et problem, hvis vi mødte en anden vogn, for så var vejen alt for smal. Der var stor aktivitet dengang herude, for alle lavede jo tørv og fik dem soltørret oppe på markerne over mod Tinningskoven.

Alle markerne herude var belagte med tørv. Både i udlægning og i opsætning på kant i de små tørvestakke med halvtreds tørv i hver. Der var mange folk, og de hilste ved at vinke. Eller "hwøwte", som man sagde.

De levede 50 år for sent

For enden af vejen (nu Højmosevej 5) boede Maren, Jens Mølle(r) og Søren Mølle. Meget gammeldags og uden de store livskrav. Gamle i tøj og meninger, glade for os, og meget genert-venlige i deres hensynsfuldhed for os.

De boede i et gammelt bindingsværkshus, der manglede gulve i alle rum, på nær sovekammeret. Der var åbent ildsted og ingen elektrisk lys. Alligevel virkede og var alt roligt og i balance. De levede 50 år for sent, sagde man i Tinning.

Jens Møllers havde også en landbrugsejendom lidt længere oppe ved Skovfryd, men den boede de ikke på mere, den var faldet sammen. Maren lavede selv vin af ribs og solbær. Saften lod hun gære, og så var det vin, sagde hun. Derfor blev vi budt velkommen i hjemmefremstillet vin. Et glas til hver.

Glassene blev aldrig vaskede. "For i kirken og på Jesu tid da drak alle jo af samme bæger", hvorfor så ikke også i Tinning. Et par af glassene var defekte, idet foden var slået af stilken. Det havde Maren ordnet ved at sætte stilken af glasset ned i en garnnøgletresse af træ. Så kunne glasset stå op igen.

Vi var ikke glade for at drikke af de snavsede glas, men det sagde far, at vi skulle, og så var det lov. Vi fik et velkomstglas af Marens vin og blev ønsket vel og helse og til lykke med arbejdet.

Maren var, hvad man kaldte "klog kone", ikke sådan at hun spåede eller gjorde kunster, men hun vidste en masse om helbredet. I deres hus kom der aldrig en "dokter" (læge). Maren vidste råd om alt, hvad der var nødvendigt for familien.

Søren fulgte med ud i mosen og viste os de udvalgte stakke. Det kunne være "paa vaasen", paa hisen" (en jordrevle) eller "paa kantvejen". Vognen blev vendt, og hestene fik muleposen på, så de kunne hyggeæde og vente, uden at blive utålmodige et fremmed sted.

Søren havde en flaske og en pensel med. Det var hjortetakolie, som lugtede skrækkeligt. Det blev hestene penslet med på koderne, for så kom bremserne ikke så tæt på, at de kunne foranledige løbskkørsel.

Bremserne var store spyflueagtige insekter, der lagde deres klæbeæg på hestenes ben, derfor var heste altid bange for bremser.

Tørvene var samlet og stablet op i storstakke, alle med 500 tørv i hver, så vidste vi, hvad vi skulle lave og kunne gå i gang. Det var støvet arbejde, og det var noget træls for et barn, selv om tørvene var lette at håndtere.

Det var trivielt lige til den tid, hvor stakken var ved at være læsset, for så var der af og til noget særligt at se i bunden af stakken. Her var, eller kunne af og til være, en snog eller en stålorm. To gange så vi en hugorm, troede vi da, det var stor dramatik.

Maren havde en tam allike.

Den gamle Maren kom altid og snakkede med os børn. Det var om familie og gode gerninger i den slægt, som vi var ud af. Det var altid godt og positivt, aldrig noget slet om nogen. Hun havde sin egen højtidelighed.

”Men nu skal vi gå en tur og se noget, som I ikke har i Gl. Hinnerup”, sagde hun engang.

Der boede nemlig en sortbroget fugl i en tot oppe i et træ. Den viste hun os, og vi så til med stor undren. Den var langhalet og for bette. Det var en halemejse. Den havde vi aldrig set før.

Så havde Maren også en tam allike i køkkenet, den kom, hver gang hun fløjtede. Når Maren fløjtede, så hun mærkelig ud, for hun var tandløs. Den gamle kone satte læberne så langt fremover, at de udgjorde et lille truthorn. Det så sært ud, men det virkede.

Alliken satte sig gerne på os, når den kom flyvende, men da vi enten var uden skjorte eller næsten da, så kradsede den altid. Vi var stolte af at gå med den på skulderen.

Den kunne småsnakke os i øret, og den var af og til uheldig at tabe noget ned ad ryggen på os. Det tog vi som en ekstra oplevelse at fortælle om. Det giver lykke til, sagde Maren.

Maren viste os også sin gamle bibel, hvori der var håndskrevet alle fødsler, giftemål og dødsdage i slægten. Vi var stolte af at se vore egne navne skrevet sirligt i Marens bibel. Helt ud i Tinning mose.

Jens vidste besked

Jens Møller røg pipe med hjemmeavlet tobak og tog ikke del i arbejdet. Han var agtet og klog og gik bare rundt og snakkede med alle i tørvemoserne derude. Han var alles gode hukommelse og vidste alt om tørveskær og skel i det hundrede tønder land store moseland. Der var altid brug for Jens Møller, når nogle af tørveskiftejerne var i tvivl om skel og vej.

Man var altid enige om, at Jens Møllers udredning og påvisning var rigtig, så der var ikke søgsmål i retten eller til sognerådet i hans tid. Helst ikke da. Dommeren i Hammel var ikke stolt af at skulle sætte lov op mod Jens Møllers hukommelse.

Sønnen, Søren Mølle, var naturligvis en særling set med vore øjne. Han var opdraget på en måde, der lå hundrede år bagud. Men han havde nu også en hel del overleveret, som vi andre kunne mangle.

Søren var stor, meget stærk og sund som et vildt dyr. Al mad og drikke blev tænkt ud alt efter, hvor meget det gavnede og styrkede. Søren tog ikke del i livets fristelser eller usundheder. Ingen røgtobak eller skrå, ingen øl eller brosurker, (bolcher). Altid søvn i 8-9 timer.

Det der med, at man ude i mosen ikke var så meget for sukker, det kom os til gode. For vi fik mange af deres sukkermærker i rationeringstiderne under krigen. Det var vi glade for. Tak for dem. Far tog altid tre teskefulde i kaffen, og det ville han sgu have lov til.

Selvværd var Søren's mærke. Ingen skulle træde ham for nær, og det hang vistnok i luften, for alle accepterede Søren's siden. Når vi læssede tørv på vognen, kunne han på sin blide måde fortælle om, hvad der var sundt og rigtigt.

Med de kartofler vi spiste, fortalte han, så fik vi alle den mængde sukker, vi havde behov for, ellers spiste vi for få kartofler. Hvis vi tyggede maden rigtigt og grundigt, ville spytafsondring gennem tygning gøre, at vi kunne nøjes med en tredjedel mindre føde. Han tyggede altid i en hel time på sin mad.

Søren badede nøgen i tørvegrav

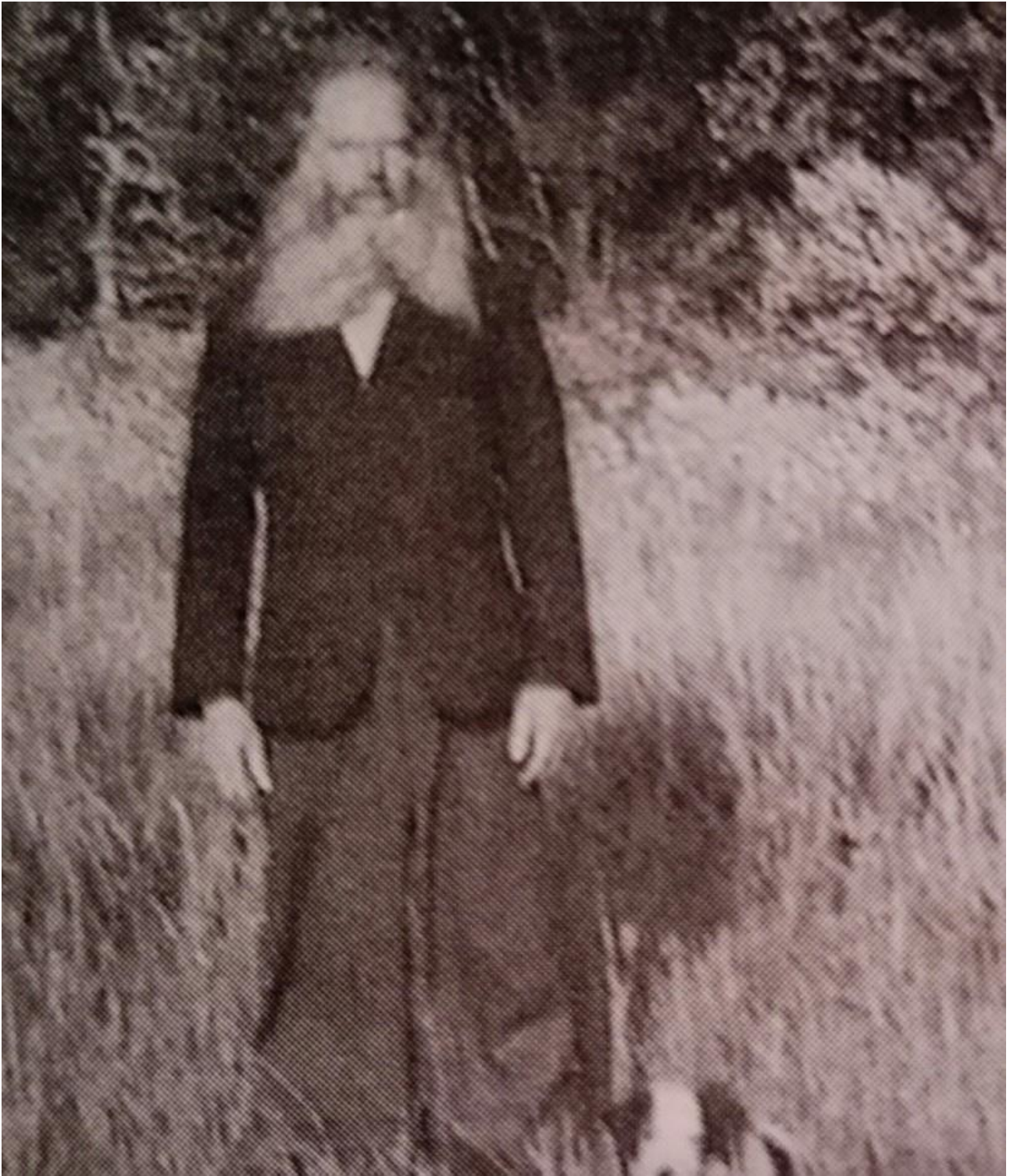
Varme var en vane, der nedbrød legemsmodstanden. Så lidt tøj som muligt. Dyrene var jo klædt, som de var bedst udstyrede, så måtte menneskene vel også være rigtigt, som de var skabt. Derfor badede Søren hver dag i en lang tørvegrav, vinter og sommer, og uden tøj på.

Vinterbadning var den sundeste, og den gav mest styrke. Han havde aldrig været forkølet. Svømning blev en besættelse for den stærke mand. Han gravede så mange udgravede tørveskær sammen, at der blev en meget lang svømmevej. I den trænede han så meget i det kolde vand, at han ville kunne svømme over Lillebælt. Det var imponerende.

Midt under arbejdet med at læsse fandt han også på at vise os noget fra mosen. Han havde en pandeskal af en kæmpestor hjort med det ene gevir på. Det var så tungt, at det var svært at bære, og så var det kulsort af århundreders hengemsels i mosevand.

Ved en hegnsplæk viste han os "Stjernesnot". Det var kråsevæsken fra en duehøg, som var gylpet op. Det var ret meget og helt hårdt og næsten til at se igennem. Søren vidste, at det var et helt naturligt sekret.

Men det var tyskerne, der ikke engang vidste det, derfor troede de, at det var fra stjernerne, når de snød deres næser. Deraf navnet, sagde han.

Søren Mølle i Tinning Mose. Det eneste foto, der findes af ham. Ca. 1950.

Hjem til mere arbejde

Hjemturen var mere tavs end udturen. Vi var vel halvtrætte, og det var jo en lang vej i et stille tempo. Alle de der cyklede forbi eller stod udenfor sagde: "Go-daw", og det svarede vi på ligesådan: "Go-daw".

Når vi kom hjem, var der travlt med alt det, der skulle gøres i kostalden, med hestene, der skulle have vasket bringen efter den lange tur og med grisene, der skulle fodres og muges ved, for det var jo ikke nået om morgenen, da der var så travlt med at komme af sted.

Tørvene på vognene kunne være så helt tørre, at de med det samme kunne læsses ned i tørvehuset. Her skulle der så stables en forvæg op, og det var et frygteligt beskidt arbejde, der skulle udføres af en knejt, for det krævede ingen kræfter. Det blev så mig.

Var tørvene bare en anelse fugtige, så støvede de ikke, men de kunne så heller ikke komme i hus med det samme. Så skulle de stables op i tørrestakke uden for brændehuset. Dobbelt og ærgerligt arbejde.

Men stablerne skulle være pæne, for folk fra vejen kunne se dem. Der var en vis stolthed i at have brændsel nok.

Skat slog Søren ud

I 1945 døde både Maren og Jens Mølle i Tinning mose. De havde levet deres liv med den natur, de selv var en god del af, og med den barnetro i behold, som de levede deres liv på.

Søren fortsatte deres og sit eget liv. Men han blev slået ud af den pengeombytning, der fandt sted i 1945. Alle ikke registrerede penge blev enten værdiløse eller brandbeskattede. Bøden for at eje ikke-oplyste pengeværdier var lige så stor, som det inddragede skattebeløb.

For familien i mosen var det så mange penge, at Søren let kunne have købt sig en af de gode Tinninggårde. Det var vel en rigtig lov efter den kunstige og enorme pengeudpumpning, som den tyske ledelse havde foretaget i krigsårene. Men den slog alle sparefamilier i småskærver. Altså de der ikke havde opgivet indtægterne. Søren Mølle kunne ikke forstå det. De havde ikke brugt ret meget fra samfundet og havde passet på de mange penge, andre bare gav ud.

Efter forældrenes død følte han sig alene, så han anskaffede sig et par hunde, der hurtigt blev til mange, og han indhegnede ejendommen mod alle fremmede. Lov og politi måtte vige her, var hans klare signal.

Søren drog på hævn tog

Men posten kom nu frem hver dag, og en dag var der et brev til Søren fra skattevæsenet. Brevet fortalte, at han skyldte knapt 150.000 kr. i skat og bøder.

Straks gik Søren da ud og sleb sin store skovøkse og gjorde diverse jernstænger klar. De dresserede dræberhunde blev koblet ud til Søren's Long John-cykel, og så drog denne hævnkommando af sted.

Søren ville ned på Elbækgården i Norring for at slå Morten i Elbæk ihjel. Ikke fordi han havde noget mod Morten, der var sognerådsformand. Men han stod for magten i samfundet, der nu ville tage Søren's hele livsopsparing til sig.

Dette mærkelige optog af frådende hunde og den langskæggede halvnøgne eneboer med øksen og jernstængerne på cykelladet vakte opmærksomhed. Flere spurgte Søren om hans ærinde, og han gav sig god tid til at redegøre for sine handlinger.

Det var en klar og ren sag: Morten i Elbæk skulle have sit hoved kløvet med den store skarpe skovøkse. Ved Solkjær brugsforening slog han et par vinduer ind for at vise sin alvor. En lastbil fik også sin forrude knust.

Nogen ringede til politiet i Hinnerup. Men politibetjent Thomsen turde ikke alene tagekampen op. Derfor alarmerede han Århus-politiet, der kom frem med to biler og med bevæbnede politifolk. Ved Korsholm mødtes disse samfundsrepræsentanter: Søren fra mosen og det danske ordenspoliti.

Hundene blev bundet, sat op i en politibil og senere aflivet. Søren blev indlagt på sindssygehospitalet i Risskov.

150.000 kr. blev til 11 millioner

Her blev han efter nogen tid, ved hjælp af piller, igen et roligt menneske, der var venlig over for alle og gerne diskuterede alt jordisk med personale og medindlagte. Han døde i 1977 på Statshospitalet.

Det koster vel godt 1.000 kr. om dagen at være på en sådan institution set i snit over de mange år. Søren Mølle var der i 31 år, altså $1.000 \times 365 \times 31 = 11.315.000$ kr. Elleve millioner og trehundrede og femten tusinde kroner kostede det samfundet at konfiskere Søren's Mølles uopgivne kapital.

Men lov er jo lov. Pengelov ser ikke på personer.

Data

Jens Sørensen Møller, født 21.07.1868 – død 13.02.1945

Maren Sørensen Møller, født 10.09.1870 – død 02.10.1945 født Mortensen

Søren Sørensen Møller, født 26.01.1904 – død 07.10.1977

Uddrag af bogen "Set og sket i Hinnerup" udgivet 2005

